

УДК 2-774(411.16)(477)«194»

О.А. Гура

**ЮДЕЙСЬКІ ГРОМАДИ В УКРАЇНІ
ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА 1940-ИХ — ПОЧАТОК 1950-ИХ РОКІВ)**

У статті розглядаються малодосліджені аспекти державно-церковних взаємин в Україні у другій половині 1940-их — на початку 1950-их років. Аналізується політика радянської влади щодо юдейської конфесії та визначається становище релігійних громад в Україні. Автор досліджує тактику радянського керівництва щодо юдаїзму в післявоєнний період, визначає наслідки антирелігійної кампанії, форми боротьби з церковниками.

Ключові слова: *юдеї, громада, репресії, законодавство про культури, конфесія, Уповноважений Ради у справах релігійних культів.*

Юдейські релігійні громади завжди мали вирішальне значення для збереження історичних і духовних традицій єврейського народу, його консолідації та етнічної самоорганізації. За умов відсутності будь-яких національних громадських об'єднань чи культурно-освітніх інституцій їхня

діяльність набувала особливої ваги. Не обмежуючись суто релігійною сферою, юдейські громади реалізовували значні соціальні, благодійницькі, культурницькі й виховні функції, всіляко опираючись утискам і переслідуванням владних структур.

Розвиток юдаїзму в Україні після Другої світової війни був об'єктом пильної уваги різних дослідників. Щоправда, лівова частка у вивченні юдаїзму традиційно належала філософам. Історичні та соціологічні дослідження значно відставали, бо науковці повинні були аналізувати ще й особливості партійно-державної політики СРСР щодо юдеїв, а це було неможливим через відсутність доступу до спеціальних документів. Ця обставина позначилася як на радянській, так і на зарубіжній історіографії 1950-их — 1980-их років.

Радянська історіографія здебільшого негативно оцінювала роль юдаїзму. У працях таких дослідників, як Г. Баканурський [1], М. Беленький [2], Т. Кічко [3], М. Шахнович [4], А. Едельман [5; 6], переважно містилася критика юдейського віровчення, а такі важливі проблеми, як динаміка розвитку релігійних єврейських громад, напрями їх місіонерської діяльності розглядалися поверхово і тенденційно. Зарубіжна історіографія 1950-их — 1980-их років була репрезентована здебільшого працями релігійних авторів (юдейських і християнських богословів) та діячів правозахисного руху. Ці автори не мали доступу до документальних джерел, переважно розглядали суто теологічні аспекти, тому їхні дослідження не становлять особливої цінності для предметного поля нашої розвідки.

Більш об'єктивну оцінку розвитку юдейських громад (у контексті зазначеної проблеми) дали сучасні вітчизняні й зарубіжні дослідники В. Войналович [7], В. Єленський, В. Васильєв [8], С. Пілкінгтон [9], М. Тяглий [10], С. Давидович [11], Я. Хонігсман [12], Л. Бернштейн [13], І. Крейзман [14], М. Членов, І. Зисельс [15], Ф. Винокурова [16], В. Матвєєв [17]. У контексті нашої теми (аналізуючи окремі аспекти релігійного буття малих народів України) працюють також А. Колодний [18], Л. Филипович [19], П. Яроцький, П. Павленко [20].

У цій статті ми поставили за мету проаналізувати основні тенденції розвитку юдейських громад в Україні після Другої світової війни, визначити загальні закономірності та особливості державної політики (з урахуванням зовнішньополітичних і внутрішніх чинників) щодо них.

Установлення нацистських тоталітарних режимів у Німеччині та низці країн Західної Європи мало своїм наслідком створення передумов для нової світової війни, агресії й захоплення чужих територій, загострення соціальних і національних суперечностей у сусідніх з ними країнах, зокрема в Польщі (особливо в її східних воєводствах — у Західній Україні). Державна політика антисемітизму Третього рейху призвела до поширення в указаних регіонах нацистської ідеології, юдофобії та антисемітизму. Потепління, що настало з 1943 року у взаєминах між партійно-радянським керівництвом і релігійними організаціями, дуже мало позначилося на стані юдейських громад. Юдейські молитовні зібрання могли розцінюватися як «сіоністські збіговиська», тому боротьба із сіоністами та космополітами перетворювалася у переслідування всіх єврейських організацій, включаючи релігійні.

Друга світова війна призвела до величезної трагедії українського єврейства. Лише в Галичині було знищено близько 98% євреїв, які залишилися там протягом гітлерівської окупації. Аналогічна доля спіткала євреїв, котрі мешкали в східних окупованих регіонах. Майже повністю

знищено такі самобутні єврейські етнолінгвістичні й етноконфесійні групи, як кримчаки та караїми [21, с. 433-434].

Надії сталінського керівництва на підпорядкування зовнішньої політики утвореної 1948 року держави Ізраїль геополітичним інтересам СРСР на Близькому Сході, як виявилось згодом, не справдилися, що давало підстави розглядати єврейську державу як союзницю американського імперіалізму. За таких умов стали можливими проведені на державному рівні й широко оприлюднені «справа Єврейського антифашистського комітету», що тривала з кінця 1946 по 1952 рік, справи «лікарів-шкідників» та вигаданих єврейських клерикальних організацій і сіоністських угруповань 1950 — 1953 років. Розмах та масштаби перманентних антиєврейських кампаній, котрі здійснювалися під гаслами боротьби з космополітизмом і міжнародним сіонізмом, перебували в безпосередній залежності від інертності та байдужості до долі єврейського народу з боку частини населення, враженої бацилами юдофобії й антисемітизму.

Ці події багато в чому визначали й ставлення радянського режиму до юдаїзму, який ототожнювався з єврейським буржуазним націоналізмом і сіонізмом. За умов загальної боротьби з вірою та релігійними об'єднаннями, протистояння й боротьба з юдейським культом мали свої особливі форми і наслідки.

Після визволення українських земель від фашистських загарбників спостерігався процес поступового відновлення єврейських громад і відродження релігійного життя. Особливо помітним він був у містах Галичини, куди активно поверталися євреї, що евакуювалися на початку війни в східні регіони СРСР. У Львові, Станіславі, Дрогобичі, Тернополі, Рівному, Луцьку, Володимирі-Волинському та інших визволених містах за сприяння влади відкриваються Бюро реєстрації євреїв. Так, на жовтень 1944 року в Львові чисельність євреїв, що вціліли й повернулися з евакуації, становила 3600 осіб [7, с. 574].

Наприкінці 1944 року в СРСР запроваджується низка обмежувальних норм щодо можливостей вільної міграції в межах країни. До таких належала й таємна директива «Про стримування реевакуації єврейського населення в західні райони України», яка, створивши значні перепони його поверненню в місця колишнього проживання, остаточно не припинила єврейської міграції та спонукала до більш активних еміграційних процесів. Поширеним явищем стала нелегальна еміграція євреїв, які не мали статусу репатріантів.

Осередком релігійного, культурного й загалом суспільного життя єврейських громад, аж до утворення наприкінці 80 — на початку 90-их років ХХ століття різних організацій громадського і культурологічного характеру, були синагоги. Як відомо, свого духовного центру юдейські громади та групи в Україні не мали. Кожна з них існувала й діяла самостійно на автономних засадах, маючи свій керівний орган, служителя культу (рабина), канторів (співців) і групу осіб, що займалися похованням померлих.

Право вирішення всіх питань внутрішнього життя релігійної громади належало самим віруючим. Для цього відповідно до діючого законодавства обиралися виконавчий орган та ревізійна комісія, підзвітні загальним зборам віруючих. Насправді ж, як засвідчує практика, виборні органи громад не були вільними в прийнятті своїх рішень. Створені для обмеження впливу служителів культу на вирішення справ внутрішньо-церковного життя, вони постійно відчували тиск з боку уповноваженого в справах релігійних культів, працівників місцевих органів влади й численного атеїстичного активу. Спроби представників єврейської громадськості, зважаючи на традиції

культу, домогтися визнання за юдейськими громадами права на здійснення ряду соціальних і освітніх функцій, успіху не мали [7, с. 578]. Звернення на початку 1946 року рабина Кам'янець-Подільського єврейського релігійного товариства А. Липіна до керівництва РСРК із пропозицією скликання в Москві всесвітньої рабинської конференції, вивчення староеврейської мови, викладання її у старших класах шкіл та вишах стало приводом до «зацікавлення» його особою відповідними партійними органами [22].

Аналіз архівних документів засвідчує особливу пильність партійного керівництва до реєстрації юдейських об'єднань. Крім того, порядок реєстрації юдейських релігійних товариств передбачав її здійснення лише за наявності синагоги чи спеціального ізольованого приміщення, пристосованого для задоволення релігійних потреб. Не підлягали реєстрації ті громади, які здійснювали моління в приватних будинках [23].

Так, у скрутному становищі діяла юдейська громада міста Полтави, котра була зареєстрована у 1945 році. Клопотання її активу про передачу в користування будівлі синагоги на вул. Куйбишева, 13, місцева влада відхилила, пояснивши таке рішення переобладнанням приміщення під протезну майстерню. Іншу синагогу на вул. Гоголя перетворили на їдальню та контору військторгу, тому громада отримала відповідь, що «...задовольнити заявників не має можливості» [24]. Урешті-решт, громаду звинуватили у недотриманні законодавства про релігійні культу (в дні «кучки» Я. Шульман продавав вербу) і розпустили в грудні 1952 року [25].

У подібній ситуації опинилися єврейські релігійні громади міст Ужгорода, Запоріжжя, Кривого Рогу [26]. Позбавлені права на своє повноцінне існування, віруючі ставали заручниками цілої низки обставин, що максимально обмежували можливості державної реєстрації. Єдиним мотивом відмови була незначна кількість віруючих євреїв, тому відкриття синагог не викликалося ні крайньою необхідністю, ні політичною доцільністю [7, с. 579]. Пізніше, у 1967 році, оцінюючи релігійну ситуацію в Україні, уповноважений Ради в справах релігії при РМ СРСР в УРСР К. Литвин зробить висновок, що при переобліку релігійних організацій місцеві керівники «...свідомо зменшували кількість віруючих..., робилося це з метою аргументації необхідності закриття культових споруд та зняття з реєстрації релігійних общин» [27, с. 74].

Особливе місце в планах заходів органів державної влади для контролю за діяльністю релігійних культів займала боротьба з «націоналістичними проявами» в громадах юдейського віровизнання. Проголошення наступу на «безрідних космополітів», що набрав в Україні значного розмаху і мав неприховану антисемітську спрямованість, призвів не лише до закриття щойно відроджених єврейських культурно-освітніх закладів, але й унеможливив подальше існування синагог як центрів національно-культурного та релігійного життя [7, с. 579]. У січні 1949 року П. Вільховий доповідав, що «...єврейські релігійні громади використовуються нецерковним елементом, які, пробираючись в громади до керівництва, займаються зовсім невластивими релігійній громаді функціями, перетворюючи дуже часто синагоги в гнізда пройдисвітів із торгово-спекулятивного елемента чи в осередки націоналістичних проявів» [28].

Саме до таких, за визначенням державних наглядачів, належала Львівська синагога, яка відновила своє існування майже з перших днів після визволення міста. У 1944 — 1945 роках у ній молилося до 5 тисяч польських євреїв, котрі поверталися зі східних областей. Уже на цей час діяльність синагоги та її керівництва привертала особливу увагу з боку спецслужб. За підтримки

голови юдейської громади при Львівській синагозі Л. Серебряного було організовано пункт транзиту нелегальної алії євреїв у Палестину через Польщу, де у той час діяв центр (місто Лодзь), що координував декілька каналів алії. Використовувалися при цьому масові переміщення населення, пов'язані з поверненням громадян з евакуації, репатріацією поляків та румунів із території СРСР. У лютому 1946 року органами МДБ було викрито й ліквідовано нелегальний пункт переправлення євреїв до Польщі у місті Львові, а його організатора К. Скопа засуджено до 10 років ув'язнення в радянських таборих [7, с. 580].

Не могло бути не поміченим і те, що діяльність Львівської синагоги, як і всіх інших, не обмежувалася законодавчими нормами, виходила далеко за релігійні. У своєму звіті Уповноважений Ради по Львівській області повідомив: «Виконавчий орган єврейської громади головним чином займається питаннями надання грошової допомоги бідним єврейським сім'ям, розшуком зниклих членів єврейських сімей, здійснює практичну допомогу в справі швидшої відправки євреїв, що бажають виїхати до Польщі» [29].

Наведені факти практичної діяльності юдейської громади міста Львова мали бути оцінені тоді не інакше як свідчення нерелігійного стилю її роботи та грубого ігнорування чинного законодавства. Своєрідним засобом упокорення громади стали розпуск її правління, відлучення від виконання своїх обов'язків рабина й кантора, а також арешт органами безпеки в березні 1947 року голови громади Л. Серебряного. Факти «активної громадської діяльності» були помічені також у юдейських громадах Чернівців, Харкова, Дніпропетровська, Одеси, Житомира, інших міст України. Як такі, що суперечили чинному законодавству, вони нерідко були єдиним аргументом для закриття синагог у перебігу загальної кампанії щодо звуження мережі діючих культових споруд [7, с. 581].

За систематичні порушення законодавства про культу та збір грошей німечним євреям, на поминки в 1949 році було знято з реєстрації й розпущено юдейське релігійне об'єднання у місті Золотоноша [30].

Стає очевидним, що курс на локалізацію й обмеження юдейського культу починаючи з 1948 року набирає особливих обертів і нових рис. Від стримування процесу реєстрації громад та обмеження їхньої діяльності влада переходить до фабрикації кримінальних справ й інспірації внутрішніх конфліктів, результатом чого став розпуск низки об'єднань і зняття їх з реєстрації, закриття діючих синагог та відверті репресивні заходи щодо служителів культу й релігійного активу. Згадані процеси тривали до 1953 року й пояснювалися низкою обставин.

Після утворення держави Ізраїль у 1948 році посилились еміграційні настрої єврейського населення України. Це змусило правлячий режим удатися до рішучіших дій. Специфічність умов СРСР, які ускладнювалися «боротьбою з космополітизмом», зумовили мізерну частку радянських репатріантів того часу. Оперуючи ізраїльською статистикою, дослідники доводять, що кількість євреїв-емігрантів із СРСР між 15 травня 1948 року і 1951 року становила 8163 особи, у тому числі з України 2,5 — 3 тисячі [7, с. 583].

По-особливому відреагували на події 1948 року юдейські релігійні громади. У численних інформаціях з місць повідомлялося про активізацію діячів культу за межами синагог і встановлення ними тісних контактів з націоналістичними елементами. Низка релігійних об'єднань (міста Чернівці, Львів) у присутності тисяч віруючих провели урочисті богослужіння з нагоди утворення держави Ізраїль, які супроводжувалися не лише заздривцями на честь Й. Сталіна як рятівника єврейського народу від фашизму, але й

панахидами по євреях, що загинули в Палестині. Прагнення організації таких богослужінь, заборонених місцевою владою, виявляли також громади Одеси, Києва, Чернігова.

Доповідаючи щодо проведених заходів вищим партійним і урядовим інстанціям республіки, уповноважений РСРК по Україні П. Вільховий зазначав: «Створення держави Ізраїль і організація з цього приводу спеціальних молитовних зібрань, які ми розцінюємо як своєрідні мітинги, організовані націоналістичними елементами, виявили наявність контакту між націоналістично налаштованою частиною єврейського населення Чернівців з такими ж групами єврейського населення інших міст України. Було встановлено, що «в організації урочистостей, тон задавала Львівська релігійна громада, яка аналогічний молебень провела ще в травні місяці» [31]. В інформації наголошувалося на встановленні тісних контактів керівництва іудейських громад з державними і громадськими діячами Ізраїлю — листуванням та отриманням бюлетенів, у яких висвітлювалися питання міжнародної й внутрішньої політики держави, а також висловлювалася думка про неприпустимість такого роду зв'язків.

Характер державної політики стосовно юдейського культу та корекцій, яким вона піддавалася під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, аргументовано доводиться й відповідними статистичними даними. Відомо, що на 1 січня 1949 року, коли фактично завершилася реєстрація громад, в Україні діяло 70 юдейських об'єднань, з яких діяльність 52 було легалізовано. Ще ж до інших 18, які функціонували на Закарпатті, то питання про їхню реєстрацію тоді залишалося відкритим [32].

Як свідчить звіт уповноваженого РСРК по Україні за 1950 рік, було прийнято рішення поступово ліквідувати незареєстровані громади Закарпатської області через їхню малочисельність, залишивши діючими лише чотири об'єднання (в Ужгороді, Береговому, Мукачевому та Хусті) [33]. Упродовж наступних п'яти років (1948-1952 роки) відбувався процес активного скорочення юдейських громад, унаслідок чого їхня кількість на 1 січня 1953 року, порівняно з відповідним періодом 1948 року, зменшилася на 33 (у тому числі, по Закарпатській області — на 7) і становила 43.

Перешкоди в діяльності громад юдейського культу, функціонуванні синагог, спроби поставити їх під жорсткий контроль партійних та радянських органів, зрештою, відверті заборони в легальному існуванні релігійних інституцій породжували підпільні форми віросповідної практики. Однією з найпоширеніших з них стали міньяни — незареєстровані релігійні об'єднання. Крім задоволення духовних запитів громадян, ці об'єднання займалися багатогранною культурницькою роботою. Збираючись на приватних квартирах і в будинках, подібні об'єднання налічували до 60 осіб. Зважаючи на напівлегальний характер діяльності й складність контролю за ними, міньяни не визнавалися державними органами. Керівники ж та власники будинків постійно переслідувалися, обкладалися значними податками і навіть піддавалися адміністративному виселенню в інші населені пункти. У приміщеннях міньянів, на квартирах служителів культу влаштовувалися регулярні обшуки з метою виявлення релігійної літератури й культового майна [7, с. 587].

З метою ліквідації нелегально діючих міньянів у Києві, Дніпропетровську, Чернігові, Одесі та інших містах України, уповноважений РСРК по Україні П. Вільховий звертався з листами до міністра внутрішніх УРСР Т. Строкача з проханням ужити рішучих заходів до припинення діяльності підпільних юдейських об'єднань. До листів додавалися списки

адрес діючих міньянів, прізвища їхніх організаторів та власників квартир. Щодо останніх, пропонувалося притягнути їх до оподаткування, а «злісних порушників» виселити за межі Києва, передавши справи до прокурорських органів [34].

Гнітюче враження справляв стан єврейських цвинтарів. Їхнє обстеження у 1945-1946 роках виявило жахливу картину. Так, у місті Харкові на закритому єврейському цвинтарі знищені надгробні пам'ятники. У Черкасах туди звозили трупи тварин. У Полтаві, Кременчуці, Ніжині, Прилуках, Чернівцях кладовища використовувалися під пасовища [35].

Ігноруючи проблеми благоустрою єврейських кладовищ, місцеві органи влади водночас всіляко стримували ініціативи юдейських громад щодо приведення їх у належний стан та вшанування пам'яті полеглих у роки війни. У листі П. Вільхового до Т. Строкача, зокрема, йшлося: «З метою впорядкування кладовищенського господарства вважаємо за необхідне внести наступні пропозиції:.. заборонити місцевим органам передавати кладовища у відання релігійних громад і здачу в оренду приватним особам» [36].

Таким чином, партійно-державна політика щодо юдейського культу в Україні у період другої половини 40 — на початку 50-их років ХХ століття мала такі тенденції:

— перманентні антисіоністські та антиєврейські кампанії, що підживлювали антисемітські настрої націоналістично налаштованих категорій населення в представників владних структур;

— денационалізація й депопуляція, руйнація національних основ і традицій єврейського народу;

— дискредитація юдаїзму, нищення офіційних синагог шляхом застосування адміністративних і репресивних заходів (брутальне втручання у внутрішні справи громад, обмеження можливостей проповідницької діяльності, податковий пресинг, обшуки й арешти служителів культу та релігійного активу, зняття з реєстрації громад, закриття синагог, відмови в проханнях повертати культові споруди);

— поступова ліквідація нелегально діючих релігійних об'єднань як форми опору послідовників юдаїзму.

— запобігання репатріації до Ізраїлю та еміграції в країни Заходу громадян єврейської національності;

Після прийняття відомої липневої постанови ЦК КПРС 1954 року «Про великі недоліки у проведенні атеїстичної пропаганди серед населення для юдейських громад настає новий період важких випробувань».

Примітки

1. Баканурский Г.Л. Иудаизм и современность / Григорий Леонидович Баканурский. — М.: Знание, 1978. — 64 с.
2. Беленький М.С. Современный иудаизм / Моисей Соломонович Беленький. — М.: Знание, 1972. — 64 с.
3. Кичко Т.К. Иудаизм без прикрас / Трофим Корнеевич Кичко. — К.: Изд-во АН УССР, 1963. — 190 с.: ил.
4. Шахнович М.И. Закат иудейской религии / Михаил Иосифович Шахнович. — Л.: Лениздат, 1965. — 243 с.
5. Эдельман А.И. Иудаизм: прошлое без будущего / Адольф Исидорович Эдельман. — Ужгород: Карпаты, 1977. — 103 с.
6. Эдельман А.И. Современность и иудаизм / Адольф Исидорович Эдельман. — Ужгород: Карпаты, 1970. — 96 с.
7. Войналович В.А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940 — 1960-х років: політичний дискурс / Володимир Анатолійович Войналович. — К.: Світогляд, 2005. — 741 с.
8. Васильев В.Ю., Кравченко П.Н., Подкур Р.Ю. Коммунистическая власть против религии Моисея: Документы 1920-1937 и 1945-1953 гг. — Винница: Глобус-Пресс, 2005. — 383 с.

9. Пилкингтон С.М. Иудаизм / Пер с англ. Е.Г. Богдановой.— Д — М.: ФАИР-ПРЕСС, 1998. — 320 с.
10. Тяглий М. Холокост єврейських общин Крима в документах ГААРК / Михайло Іванович Тяглий // Голокост і сучасність. — 2002. — №1. — С.5-12.
11. Давидович С. Голокост та історики / С. Давидович // Поза межами розуміння. Богослови та філософи про Голокост — К.: Генеза, 2000. — 182 с.
12. Хонигсман Я.С. Катастрофа єврейства Західної України: євреї Восточної Галиції, Західної Буковини і Закарпаття в 1933-1945 гг. / Яков Самойлович Хонигсман. — Львів: Просвіта, 1998. — 312 с.
13. Беренштейн Л.Е. Евреи и политические репрессии в СССР (20–80-е годы XX столетия) / Л.Е. Беренштейн. — К.: Наук. Думка, 1996. — 340 с.
14. Крейзман И. Послевоенные репрессии Львовской иудейской общины // Єврейська історія та культура в Україні. Матеріали конференції. Київ, 8-9 грудня 1994 р. — К.: Світ знань, 1995. — С.98-103.
15. Зисельс И. Развитие общинного процесса в Украине / Иосиф Зисельс // Евреи Евразии. — 2002. — №1. — С.17.
16. Винокурова Ф. Иудейские религиозные общины в условиях антирелигиозной политики в СССР (вторая половина 40-50 гг.) (Обзор архивных источников: по документам и материалам госархива Винницкой области) / Фаїна Авраїмівна Винокурова // Десять років єврейського національного відродження в пострадянських країнах: досвід, проблеми, перспективи — К.: Наук. Думка, 2000. — С.312-313;.
17. Матвеев В.І. Сучасний іудаїзм і проблеми єврейської самоідентифікації в Україні / Володимир Іванович Матвеев // Релігійна свобода. Релігія і церква в Україні: уроки минулого і проблеми сьогодення: Наук. щорічник / За заг. ред. А Колодного, М. Новиченка, О. Сагана. — К.: Світ знань, 2003. — С.101-111.
18. Колодний А. Поліконфесійність України — умова необхідності релігійної толерантності / Анатолій Миколайович Колодний // Толерантність: сфера міжконфес. відносин. Релігієзнав. аналіз — К.: Світ знань, 2004. — С.31-45.
19. Филипович Л.О. Етнологія релігії: теоретичні проблеми, вітчизняна традиція осмислення / Людмила Олександрівна Филипович. — К.: Світ знань, 2000. — 333 с.
20. Павленко П. Етнічні особливості релігійного буття малих народів України і нові релігійні меншини та рухи / Павло Юрійович Павленко / Релігія і нація в суспільному житті України й світу / Під заг. ред. Л.О. Филиповича. — К.: Наук. Думка, 2006. — 287 с.
21. Історія релігій в Україні: навч. посібник / А.М. Колодний, П.Л. Яроцький, Б.О. Лобовик та ін.; За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького. — К.: Знання, 1999. — 735 с.
22. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). — Ф. 4648. — Оп. 2. — Спр. 12. — Арк. 14.
23. ЦДАВО України. — Ф. 4648. — Оп. 2. — Спр. 44. — Арк. 123-124.
24. Державний архів Полтавської області (далі — ДАПО). — Ф. Р-4085. — Оп. 15. — Спр. 6. — Арк. 6-7.
25. Там само. — Арк. 36.
26. ЦДАВО України. — Ф. 4648. — Оп. 2. — Спр. 44. — Арк. 2.
27. Меркатун І.П. Антирелігійна кампанія 50-60-х років на Україні / І.П. Меркатун // Український історичний журнал. — 1991. — №10 — С.70-76.
28. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). — Ф. 1. — Оп. 23. — Ч. 2. — Спр. 4555. — Арк. 317.
29. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Ч. 2. — Спр. 4556. — Арк. 176-180.
30. ДАПО. — Ф. Р-4085. — Оп. 15. — Спр. 3. — Арк. 156.
31. ЦДАВО України. — Ф. 4648. — Оп. 4. — Спр. 40. — Арк. 120-121.
32. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Ч. 2. — Спр. 5667. — Арк. 58.
33. ЦДАВО України. — Ф. 4648. — Оп. 2. — Спр. 45. — Арк. 99.
34. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Ч. 2. — Спр. 5667. — Арк. 95-96.
35. ЦДАВО України. — Ф. 4648. — Оп. 2. — Спр. 45. — Арк. 12-14.
36. Там само. — Арк. 15-17.

А.А. Гура

Иудейские общины в Украине после Второй мировой войны (вторая половина 1940-ых – начало 1950-ых годов)

Иудейские общины в Украине после Второй мировой войны (вторая половина 1940-ых — начало 1950-ых). В статье рассматриваются малоисследованные аспекты государственно-церковных взаимоотношений в Украине во второй половине 1940-ых — в начале 1950-ых годов. Анализируется политика советской власти относительно иудейской конфессии и определяется положение религиозных общин в Украине. Автор исследует тактику советского руководства относительно иудаизма в послевоенный период, определяет последствия антирелигиозной кампании, формы борьбы с церковниками.

Ключевые слова: *иудеи, община, репрессии, законодательство о религиозных культах, конфессия, Уполномоченный по делам религиозных культов.*

O.A. Gura

Judaic communities in Ukraine after the Second World War (late 1940-s – early 1950-s)

The present article deals with some new aspects in relations between the state and the church in the Ukraine of the 1940s-1950s. The Soviet government policy concerning the Judaic confession is analyzed; the state of the religious communities in Ukraine is determined. The author investigates the Soviet tactics as to Judaism in the post-war period. The main consequences of the anti-religious campaign and the ways of struggle against clergymen are touched upon.

Keywords: *Jews, community, repressions, cult legislation, confession, an authorized person on religious cult affairs.*

Надійшла до редакції 18 листопада 2010 року

